

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

WYŻSZA SZKOŁA
HANDLOWA W RADOMIU

KATOLICKI
UNIwersYTET LUBELSKI
JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

до 70-річчя Загальної Декларації прав людини
та 25-річчя створення юридичного факультету

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA W RADOMIU
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

*Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 14 грудня 2018 р.)*

до 70-річчя Загальної Декларації прав людини
та 25-річчя створення юридичного факультету

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2018

*Рекомендовано до друку вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 14 від 29.11.2018 р.)*

Оргкомітет конференції:

Коцан І. Я. – професор, доктор біологічних наук, ректор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, голова редакційної колегії; **Лаба О. В.** – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, заступник голови редакційної колегії; **Демчук А. М.** – кандидат юридичних наук, заступник декана юридичного факультету; **Яцишин М. М.** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права; **Духневич А. В.** – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; **Фідря Ю. О.** – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу; **Джурак Л. М.** – відповідальний секретар редакційної колегії.

Проблеми забезпечення прав і свобод людини : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14 груд. 2018 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк : Вежа-Друк, 2018. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 7,80 Мб.

ISBN 978-966-940-208-0

Збірник матеріалів є результатом наукових досліджень проблем забезпечення та захисту прав і свобод людини, які стали предметом обговорення на IV Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення прав і свобод людини" 8 грудня 2017 року у місті Луцьку. Теоретичні положення та практичні рекомендації учасників конференції щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері захисту прав та свобод людини створюють ефективне підґрунтя для подальшого дослідження означеної проблематики.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, практичних працівників судових та правоохоронних органів.

Матеріали вміщено у виданні в авторській редакції.

УДК 341.96:342.7(062.552)

ISBN 978-966-940-208-0

© Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2018
© Джурак Л. М. (укладання), 2018

**САМОЗАХИСТ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ**

Д. С. Спесівцев

Доповідь присвячена розгляду окремих проблем юридичної конструкції самозахисту суб'єктивних цивільних прав. Окреслюються історичні корені дискусії з приводу суб'єктивного права на самозахист, аналізуються положення чинного цивільного законодавства України, що регулюють відносини, пов'язані зі здійсненням права на самозахист у цивільних правовідносинах.

Ключові слова: *неюрисдикційний захист, самозахист, самодопомога, притримання, відмова від зобов'язання.*

Самозахист є одним з малодосліджених і в той же час дискусійних питань сучасного цивільного права. Полеміка стосовно необхідності наділення суб'єктів цивільного права можливістю самостійно захищати свої права велась ще німецькими вченими пандектистами в другій половині XIX ст. При цьому думки з цього приводу були полярно протилежними. Зокрема, ярим противником наділення осіб правом на самозахист виступив Б. Віндшейд. На переконання вченого потерпілий або особа, яка вважає себе потерпілою, повинна звертатись по допомогу до держави і не вправі вдаватись до самопомоги. І хоча вчений визнавав існування передумов для самозахисту і в римському праві, тим не менше він дотримувався погляду, що кредитор у випадку, якщо він відбирає у боржника певні речі або примушує останнього до їх передачі кредитору, то позбавляється права вимоги до боржника в рівній мірі як і власник, який відбирає свою річ, що перебуває у володінні іншої особи, позбавляється права власності на відповідну річ відносно такої особи. Самозахист на переконання Б. Віндшейда допускається лише в крайніх випадках, коли його незастосування пов'язане з ризиками невідної втрати майна [1, с. 297-299].

Більш помірну позицію з цього приводу висловлював Г. Дербург, на переконання якого самозахист, будучи здійсненням управленою особою права, незважаючи на протидію і без звернення до сприяння влади, є дозволим, однак в суворо визначених державою випадках. Таке обмеження вчений пояснював тим, що здійснення права на самозахист може призвести до трагічних наслідків, тому розмежовував в цьому ключі самооборону та самоуправство (самозадоволення), як відповідно правомірний самозахист та примусове вилучення майна у боржника у випадках, передбачених договором [2, с. 290-291].

Звернення до історичних коренів порушеного питання демонструє неоднозначне ставлення до нього юридичної спільноти протягом досить тривалого проміжку часу, оскільки й сьогодні позиції правників стосовно цієї тематики є не одностайними. Поряд із цим слід відзначити, що в сучасних дисертаційних роботах право на самозахист розглядається в якості природного й невідчужуваного права людини, що виключає його розгляд як похідного від держави права і їй підпорядкованого [3, с. 15]. При цьому право на самозахист знайшло чітку формалізацію в рамках нормативних положень чинного цивільного законодавства України, хоч і в необґрунтовано обмеженій формі.

Стан нормативної урегульованості цивільних відносин самозахисту перебуває на відносно низькому рівні. У ст. 19 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) міститься основні положення, які визначають порядок застосування самозахисту, а ст. 1169 ЦК України врегульовує порядок відшкодування шкоди, завданої в результаті здійснення прав на самозахист. Якщо вважати одним із способів самозахисту дії в стані крайньої необхідності (а вони містять всі ознаки самозахисту), то в такому випадку до наведених положень слід віднести також ст. 1171 ЦК України, яка визначає порядок відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності.

Основана проблема нормативного регулювання відносин самозахисту полягає у відсутності чітких критеріїв віднесення дій суб'єктів цивільного права до способів самозахисту і, як результат, відсутність чіткої нормативної відповіді на питання кола таких способів. Зокрема, абз. 2 ч. 1 ст. 19 ЦК України встановлюється, що самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [4]. Таким чином, наведене нормативне положення включає в конструкцію самозахисту практично всі дії суб'єктів цивільного права, що вчиняються як протидія правопорушенню, оскільки саме таку спрямованість має захист, ознаки якого слід вважати родовими по відношенню до розмежування юрисдикційного та неюрисдикційного захисту. У подальшому це розмежування знаходить поглиблення в характері застосовуваного примусу, оскільки очевидно, що юрисдикційний захист характеризується державним примусом, в той час як неюрисдикційний – приватним [5, с. 413]. Межі здійснення останнього на нормативному рівні чітко не визначені.

Результатом наукового осмислення ст. 19 ЦК України стало обґрунтоване віднесення вченими до способів самозахисту не лише протидії фактичним діями, що втілюється в необхідній обороні та вчиненні дій в стані крайньої необхідності, але й дій з притримання речі [6, с. 256], односторонню відмову особи від зобов'язань як реакцію на порушення [7, с. 37].

Проблеми реалізації суб'єктивного цивільного права на самозахист є логічним

втіленням в практиці неточностей нормативного регулювання відповідних відносин. Зокрема, якщо вважати, що право притримання речі є самозахистом прав кредитора, то на його реалізацію поширюються вимоги стосовно співрозмірності самозахисту. Тому це має означати, що у випадку, коли шкода, яка завдається притриманням, наприклад у разі, якщо боржник одержує доходи від її передачі в оренду, починає незначно перевищувати розмір шкоди, який поніс кредитор, то річ необхідно або повертати боржникові (оскільки існує ризик перевищення меж самозахисту) або звертати стягнення на неї. Аналогічним чином правило співрозмірності самозахисту повинно діяти й відносно односторонньої відмови від зобов'язання. За відсутності чітких законодавчих положень з цього приводу судам буде важко вирішувати відповідний юридичний конфлікт.

Крім того, хоча ст. 19 ЦК України й закріплює прогресивне положення, що суб'єктом права на самозахист може бути як особа, чії права порушуються або на чії права здійснюється посягання, так і інша особа, однак не вирішує питання стосовно об'єкта самозахисту. Буквальне тлумачення наведеної норми дає зрозуміти, що таким об'єктом виступає суб'єктивне цивільне право. Однак чи може бути таким об'єктом законний інтерес? Ситуація з безхазайним речами, зокрема з бездоглядними тваринами, описана в літературі [7, с. 17–18], дає змогу припустити, що самозахист законних інтересів у випадку відсутності прав на відповідний об'єкт і якщо це не порушує суб'єктивні цивільні права інших осіб, є логічним.

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно констатувати, що фрагментарний підхід до регулювання порядку здійснення права на самозахист суб'єктивних цивільних прав є малоефективним. Дискусія з приводу самозахисту, що розгорнулася на сторінках німецької юридичної літератури в другій половині XIX ст., не є безпідставною. Здійснення права на самозахист пов'язується з ризиками порушення встановлених меж протидії. Питання ефективності в поєднанні з емоціонально-психічним станом, в якому перебуває потерпілий, може сприяти перевищенню меж самозахисту, в результаті чого сам самозахист набуде ознак правопорушення. При цьому відсутність належної нормативної бази, якою регламентуються відповідні відносини, сприяє поглибленню дискусійних питань, що проявляються не лише в неефективності самозахисту, але й у формуванні неоднакової судової практики у відповідних справах.

Слід констатувати, що вітчизняними вченими-правниками здійснено серйозний науковий добробот питання самозахисту суб'єктивних цивільних прав, який втілюється в дисертаційних роботах О. І. Антонюк «Право учасників цивільних правовідносин на самозахист» (Харків, 2004 рік), Осолінкера І. М. «Самозахист права власності в Україні» (Харків, 2011 рік) та Ляшевської Л. І. «Відшкодування шкоди, завданою особою у разі здійснення нею права на самозахист» (Харків, 2016 рік), що можуть послугувати теоретичним базисом для вдосконалення положень чинного цивільного законодавства України. У зв'язку з цим подальший логічний розвиток відповідних наукових розробок повинен знайти продовження в практичній площині в якості оновленого нормативного матеріалу, а також підвищення ефективності практики застосування положень чинного цивільного законодавства України.

Джерела та література:

1. Dr. Bernhard Windscheid Lehrbuch des Pandektenrechts: in drei Bänden. Düsseldorf, Verlagshandlung von Julius Buddeus, 1862. Erster Band. XV, 663 s.
2. Heinrich Dernburg Pandekten: in drei Bänden. Berlin, Verlag von H.W. Müller, 1892. Erster Band. Dritte, verbesserte Auflage. XIX, 730 s.
3. Осолінкер І. М. Самозахист права власності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 215 с.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356 (із змінами).
5. Горайнов А. М. Самозахист як засіб приватного правового примусу. Держава і право. Київ, 2011. – Вип. 53. – С. 413-418.
6. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. – 468 с.

7. Ляшевська Л. І. Відшкодування шкоди, завданою особою у разі здійснення нею права на самозахист: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. – 211 с.

Spiesivtsev D. Self-defense of subjective civil rights: problems of the regulation and fulfillment. *The report is devoted to consideration some problems of legal construction of self-defense of subjective civil rights. Historical basis of debate over right to self-defense are determined, current legislative provisions of Ukraine governing relationships related to fulfillment of right to self-defense are analyzed.*

Keywords: *non-jurisdictional defense, self-defense, self-help, retention, renege on obligation.*

Наукове електронне видання на CD-ROM

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 14 грудня 2018 р.)

(Українською, російською, польською мовами)

Матеріали подано в авторській редакції

Електронне видання на CD-ROM

Укладач:
Джурак Людмила Миколаївна

Оригінал-макет виготовлено на юридичному факультеті
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(43021 м., Луцьк, вул. Винниченка, 30)

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 7,80 Мб. Тираж 300 прим.

Зам. 163. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65.

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

ISBN 978-966-940-208-0

9 789669 402080 >